

15. Уайнхолд Б. Освобождение от созависимости / Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд; пер. с англ. А.Г. Чеславской – М.: Независимая фирма «Класс», 2003. – 224с.
16. Josselson, R (1987), Finding Herself: pathways to identity development in women. London: Jossey-Bass.
17. Sternberg R.J. Triangulating Love. // Sternberg R.J. & Barnes M.L. (eds). The Psychology of Love.- New Haven, ST: Yale University Press, 1988.-P.119-138.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 316.614.5

Крайлюк А.І.°

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірант (м.Київ)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ В АСПЕКТІ ВИБОРУ ПОДРУЖНЬОГО ПАРТНЕРА

У статті здійснено теоретичний аналіз прийняття рішення, розглянуті різноманітні теорії вибору та проаналізовано феномен вибору в аспекті вибору подружнього партнера. Джерела – 17

Ключові слова: феномен вибору, прийняття рішення, соціальний вибір, умови невизначеності, парадокс вибору

В статье осуществлен теоретический анализ принятия решения, рассмотрены различные теории отбора и проанализированы феномены предпочтений в аспекте выбора супружеского партнера. Источники – 17.

Ключевые слова: феномен выбора, принятие решения, социальные предпочтения, условия неопределенности, парадокс антологий

The article represents theoretical analysis of decision-making and various theories of choice. The preferences phenomena in terms of picking a marriage partner have been analyzed. Sources – 17.

Keywords: choice phenomenon, decision-making, social preferences, uncertainty conditions, paradox of choice

Актуальність. Людське життя – це безперервний процес прийняття ділових і особистісних рішень. Кожен з нас протягом дня робить сотні, а протягом життя тисячі виборів. Саме вони визначають наше життя, тому важливість здійснення правильного вибору неможливо переоцінити. На сьогодні недостатньо чітко визначеним залишається феномен прийняття рішення, особливо специфіка прийняття одного із найважливіших рішень в житті – вибір подружнього партнера. Адже це важливий процес, від якого залежить наскільки здоровими стануть взаємовідносини в майбутній сім'ї, наскільки щасливими будуть її члени. Таким чином ми спробуємо дослідити, як же відбувається прийняття рішень, від чого залежить і яким має бути «правильний вибір».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема прийняття рішення як міждисциплінарна наукова категорія є об'єктом вивчення безлічі дисциплін: психології, філософії, економіки, соціології, політології, менеджменту, математики, теорії ймовірності і т.д. І якщо соціальні науки акцентують свою увагу

в основному на зовнішніх (соціальних, демографічних, економічних) передумовах прийняття рішень, то психологія – на внутрішніх (регуляторних, особистісних, мотиваційних, когнітивних) складових.

Феномен прийняття рішення було досліджено багатьма зарубіжними і вітчизняними школами. Серед базових підходів варто підкреслити наступних зарубіжних вчених: Аенгард Ш.С., Бюнекен Д.М., Василюк Ф.Е., Вербин С.В., Карпов А.В., Канеман Д., Корнілова Т.В., Леппер М.Р., Лерер Дж., Нурев Р.М., Саймон Г.А., Словік П., Тверські А., Тихоміров О.К., Чумакова М.А., Шварц Б. та вітчизняних: Балл Г.О., Діденко Л.В., Титаренко Т.М., та інші. Психологічний зміст категорії прийняття рішення досліджується багатьма теоріями, проте, як правило, чітко не окреслюється, що негативно позначається на плідності дискусій і ускладнює розв'язання численних дослідницьких і практичних проблем.

Мета статті — здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння проблеми прийняття рішення, розглянути його в аспекті вибору подружнього партнера.

Викладення основного матеріалу. Теорія соціального вибору постулює, що соціальний вибір – це зведення індивідуальних смаків і вподобань до узагальнених соціальних вподобань. Вона вивчає проблеми узагальнення індивідуальних думок, вподобань, інтересів у суспільний добробут, а також зв'язок між окремими індивідами і суспільством. Її автор – американський економіст Дж. Бьюкенен [1].

В основу теорії суспільного вибору покладено ідею виявлення взаємозалежності політичних і економічних явищ, застосування економічних методів до вивчення політичних процесів. Дж. Бьюкенен виходить із припущення, що принцип раціональної економічної поведінки людини може бути застосований у дослідженні будь-якої сфери діяльності, де людина робить вибір [2].

К.Ерроу зазначає, що процес прийняття рішень схожий на різновид ринкової угоди: ви мені — я вам. «Ефективність» політичного обміну, підкреслював Б'юкенен, буде визначатись тим, наскільки повно втілюватиметься в життя принцип однастайності. Так як і ефективність подружньої взаємодії буде визначатись кооперацією і взаємообміном енергією вкладеною в стосунки [3, 4].

Якщо поглянути на процес прийняття рішення чи створювати сім'ю крізь призму теорії соціального вибору, то безперечно вступ в шлюб – правильний вибір. В шлюбі є розподіл ролей – фемінних і маскулінних. Чоловік – полює здобич – заробляє кошти, жінка – берегиня домашнього вогню – створює атмосферу, виконує господарські обов'язки, народжує і виховує дітей. Така кооперація спрощує життя і створює порядок функціонування. При виборі шлюбного партнера як чоловіки, так і жінки співставляють – наскільки вони будуть вигідно вкладати свої сили і що будуть отримувати взамін.

На думку Дж.Лерера зайвий час, витрачений на прийняття рішення, зовсім не гарантує того, що воно виявиться вдалим. Прямої залежності тут немає, як немає, наприклад, і прямої залежності між кількістю інформації, якою ми володіємо, і якістю нашого рішення. Іноді додаткове знання про ситуацію тільки шкодить, утруднюючи наш вибір [5].

Автор підкреслює, що найвдаліші вибори виникають завдяки взаємодії логіки та інтуїції - двох типів мислення. На противагу більшості людей схильні

приймати рішення спонтанно, або керуватися тільки емоціями, не замислюючись над тим, як їх потрібно приймати.

У процесі здійснення рішень страх можливих втрат виявляється сильнішим за привабливість виграшу. Даний ефект називається "відразою до втрати" [6].

Дж. Лерер вказує на те, що наш мозок обмежений і не має потужності супер комп'ютера і як тільки ми намагаємося зважити і оцінити обсяг інформації, який перевершує наші можливості, ми приймаємо не найкращі рішення. В таких випадках, слід покластися на емоції: який варіант викликає найбільш позитивні емоції, той і буде правильним [7].

Для того, щоб робити вдалі рішення, необхідно практикуватись в їх здійсненні. Виходячи з даної тези можемо сказати, що ті особи, які мали практику в стосунках, мали достатню кількість партнерів, краще знають хто їм потрібен, якими якостями має бути наділена ця особа і вміють робити правильніший вибір, ніж ті, хто в цій сфері недосвідчений. Також автор наголошує, що страх можливих втрат виявляється сильнішим за привабливість виграшу. Таким чином, страх залишитись самому буде провокувати необдумані вибори [5].

Згідно нормативної теорії прийняття рішень О.Ф. Гірке, прийняття рішення – це процес раціонального або ірраціонального вибору альтернатив, що має на меті досягнення усвідомлюваного результату. Розрізняють нормативну теорію, яка описує раціональний процес прийняття рішення та дескриптивну теорію, що описує практику прийняття рішень [8].

Згідно нормативній теорії, раціональний процес прийняття рішень проходить наступні етапи: ситуаційний аналіз; ідентифікація проблеми та постановка мети; пошук необхідної інформації; формування альтернатив; формування критеріїв для оцінки альтернатив; проведення оцінки; вибір найкращої альтернативи; впровадження (виконання); розробка критеріїв (індикаторів) для моніторингу; моніторинг виконання; оцінка результату.

Згідно теорії прийняття рішень в умовах невизначеності, умовами невизначеності вважається ситуація, коли результати прийнятих рішень невідомі. Дана теорія розроблялась Д. Канеман, П. Словік, А.Тверські. Невизначеність підрозділяється на стохастичну (інформація про розподіл ймовірності на безлічі результатів), поведінкову (інформація про вплив на результати поведінки учасників), природну (інформація тільки про можливі результати і відсутність її про зв'язок між рішеннями і результатами) і апіорну (немає інформації про можливі результати). Обґрунтування рішень в умовах невизначеності всіх типів, крім апіорної, зводиться до звуження безлічі альтернатив на основі інформації, яку має особа, яка приймає рішення. Якість прийняття рішень в умовах стохастичної невизначеності підвищується при обліку таких характеристик особистості, як ставлення до своїх виграшу і програшу, схильність до ризику [9, 10].

Д. Канеман підкреслює, що у випадку, якщо немає повної визначеності стосовно наслідків тієї чи іншої альтернативи, рішення приймається в умовах невизначеності на основі трьох критеріїв:

1) *maximax* – це критерій, при якому вибирається альтернатива, що дає максимальний вихід із максимальним числовим значенням;

2) *minimin* – це критерій, при якому вибирається мінімальний вихід усередині кожної альтернативи, його називають "песимістичним" критерієм;

3) рівновірогідний критерій – це критерій рішення при якому вибирається альтернатива з найвищим середнім виходом. Для цього спочатку розраховується середній вихід для кожної альтернативи, як частка від ділення суми всіх результатів на їх кількість. Потім вибирається альтернатива з максимальним значенням [11].

Згідно теорії прийняття рішень в умовах невизначеності феномен вибору подружнього партнера є невизначеною ситуацією, так як результати прийнятих рішень не можуть бути відомі. Упущений виграш чинить менший вплив на ситуацію, ніж реалізований програш. Тобто, краще зовсім не одружуватись, ніж одружитись і потім розвестись.

Теорія парадоксу Б.Шварца констатує, що у багатьох випадках спостерігається парадокс, коли більший вибір може привести до гіршого рішення або, взагалі, до відмови приймати рішення. Що називається «паралічем аналізу», реального або сприйнятого, а також «раціональним невіглаством» [12].

Актуальною є центральна проблема вибору – свобода вибору. У розумінні Б.Шварца вибір не зробив нас вільнішими, проте обмежив, не зробив нас щасливішими, проте постійно викликає незадоволеність. Як це не парадоксально, але велика різноманітність паралізує процес ухвалення рішення. Коли вибирати можна з великої кількості варіантів, людям зазвичай важче зупинити свій вибір на чомусь одному. Невірні порівняння, на думку Гілберта, змушують нас приймати неправильні рішення [13].

Д.Аріелі, фахівець у галузі нейроекономіки, стверджує, що у спірній ситуації, найімовірніше, ми зробимо вибір на користь найбільш очевидного для нашої свідомості, на перший погляд, варіанту і це причина здійснення помилкового вибору. Параліч – наслідок широкого вибору [14].

Б. Шварц звертає увагу, на те, що уявний вибір, який не здійснений, змушує нас шкодувати про ті вибори, які ми зробили насправді. І це, на жаль, позбавляє нас задоволення від того, що ми обрали. І чим більше було варіантів, тим простіше побачити всі недоліки того, на чому ми зупинили свій вибір. Те, як ми ставимося до речей, сильно залежить від того, з чим ми їх порівнюємо. Коли є з чим порівнювати, легко собі нафантазувати привабливі риси того, від чого ми відмовилися [13].

Різнманітність тягне за собою зростання очікувань і, отже, зниження задоволення від результату, навіть якщо це хороший результат. Сучасність постулює завищені очікування, в тому числі і до подружнього партнера, і максимум на який можна сподіватись – співпадіння очікувань з реальністю, констатує Б. Шварц. Секрет задоволеності від прийнятих рішень – не вимагати занадто багато [13].

І справді сьогодні ми спостерігаємо тотальну незадоволеність чоловіків жінками і навпаки. Різнманітність тягне за собою зростання очікувань і, отже, зниження задоволення від результату, навіть якщо це хороший результат.

Корнілова Т.В. виділяє ризикованість і раціональність, як визначаючі особистісні якості, пов'язані з регуляцією процесів прийняття рішення. При прийнятті інтелектуальних рішень суб'єкт покладається на критерії, побудовані ним в результаті інтелектуальної діяльності в умовах репрезентацій ситуації потенціалу особистісного Я, які приймаються ним як авторський вибір. У ситуаціях закритих завдань і в багатоетапних інтелектуальних стратегіях форми

активності суб'єкта специфічні як відносно предметного плану інтелектуальної діяльності, так і щодо факторів і новоутворень, що визначають мотиваційно-особистісну регуляцію виборів. Концепція психологічної регуляції інтелектуальних рішень передбачає відкритість ієрархій детермінант, що визначають регулятивний профіль індивідуальних рішень. Суб'єкт будує критерії прийняття рішень орієнтуючись на встановлювані ним особисто правила прийнятності діапазону виборів, та ієрархії психологічної регуляції. Виходячи з рівня ризикованості і особливостей раціональної сфери буде здійснюватись вибір подружнього партнера [15].

В професійних і життєвих ситуаціях невизначеності мотиваційні передумови виявляються підпорядкованими сформованим особистісним цінностям і професійно обумовленим перевагам, які виявляються провідними в побудові суб'єктивного образу ситуації. Тобто здійснення вибору подружнього партнера буде спиратись на сформовану суб'єктивну ціннісну сферу. Динаміка зв'язків встановлених значущих предметних орієнтирів і діапазону особистісно прийнятних рішень в меншій мірі пов'язані з мотиваційними профілями, що свідчить про вагомую роль в особистісній регуляції рівня самосвідомості [16].

Чумаковою М.А. встановлений зв'язок взаємодії інтелектуальних і особистісних компонентів в процесі прийняття рішення. Успіх вибору суб'єкта пов'язаний з готовністю до ризику, а не з раціональністю, як націленістю на збір інформації. В свою чергу особистісні компоненти виступають необхідною ланкою при недостатності інтелектуального ресурсу. Мотивація виконує структуруючу функцію в процесі здійснення конструктивного вибору та виділяє різноманітний зміст цілей. При вирішенні закритих завдань, до яких належить вибір подружнього партнера, в інтелектуальній регуляції значимим фактором виступає практичний інтелект [17].

Варто підкреслити, що вибір для жінок і чоловіків – різні речі. Жінка більш схильна до інтуїції, ірраціональності, вона легше довіриться і емоційно включиться, захопиться чоловіком, запустить механізм фантазування. Коли в житті жінки з'являється чоловік, вона включає емоції, фантазування – це все посилюється ціннісними орієнтаціями сім'ї, соціальними стереотипами, що часто призводить до швидкого і не виваженого життєвого вибору. Чоловіку ж більш притаманне логічне мислення, аналіз, контроль, планування. Таким чином, чоловік скоріше буде схильний до раціонального, прагматичного, обдуманого, відповідального та виваженого вибору стосовно того, коли він готовий одружуватись, яка повинна бути його наречена і яким вимогам вона повинна відповідати.

Висновки. Прийняття рішення є міждисциплінарним поняттям, і визначається тим, яким чином віддавати перевагу одній альтернативі перед іншою на певній підставі.

Виходячи з теорій прийняття рішення і предмету нашого дослідження хочеться навести наступні тези:

- згідно теорії соціального вибору вступ до шлюбу безперечно правильний вибір, оскільки кооперація систематизує, створює порядок функціонування та спрощує життя подружжя;
- при виборі партнера відбувається оцінка: наскільки вигідно кожен партнер вкладає свої сили і що отримує взамін;

- досвід у сфері гендерних взаємовідносин призводить до якіснішого вибору;
- вибір подружнього партнера має формуватись не стихійно, а обдумано і зважено, на основі поєднання емоційного ставлення та раціонального обґрунтування, взаємодії логіки та інтуїції;
- теорія прийняття рішень в умовах невизначеності постулює, що опушений виграш чинить менший вплив на ситуацію, ніж реалізований програш, тому краще зовсім не одружуватись, ніж одружитись і потім розвестись;
- тотальна незадоволеність шлюбними партнерами, невдалі вибори та відмова приймати рішення вступати в шлюб породжена великою кількістю можливих варіантів вибору;
- визначальними в процесі прийняття рішень виявляються такі особистісні риси: ризикованість, раціональність, самосвідомість, сформованість ціннісної сери, практичний інтелект та мотивація.
- отже можемо констатувати, що особистість яка стоїть на порозі такого життєтворчого прийняття рішення перебуває у досить фрустраційних процесах, адже одночасно у неї є і потреба бути в парі, і оцінка вкладу та виграшу, і певний досвід стосунків, і страх залишитись самому, і велика кількість можливих варіантів вибору, проте у цьому процесі, як наголошують автори, вона має здійснювати прийняття рішення спираючись на власний розум та емоції.

Перспективами є емпіричне дослідження вибору подружнього партнера, а саме його особливостей, чинників, передумов та наслідків.

Список використаних джерел

1. Бьюкенен Дж. М. Сочинения. Конституция экономической политики. Расчёт согласия. Границы свободы / Дж. М. Бьюкенен – М. : Таурус Альфа, 1997. – 560 с. – (Нобелевские лауреаты по экономике; т. 1).
2. Нурев Р.М. Теория общественного выбора : курс лекций [для студ. высш. уч. завед.] / Р. М. Нурев. – М. : ГУВШЭ, 2005. – 531 с.
3. Балл Г. А. Психология в раиогуманистической перспективе: Избранные работы / Г.А. Балл. – К. : Основа, 2006. – 243 с.
4. Діденко Л.В. Теорія вибирання : феномен приймання рішення / Л.В. Діденко. – К. : Гілея, 2009. – С. 5.
5. Лерер Дж. Как мы принимаем решения / Дж. Лерер. – М.: Астрель, 2011. – 234 с.
6. Вербин С.В. Наука принятия решений / С.В. Вербин – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
7. Корнилова Т.В. Диагностика "личностных факторов" принятия решений / Т.В. Корнилова // Вопросы психологии. – 1994. № 6. – 109 с.
8. Тихомиров О.К. Принятие решений как психологическая проблема / О.К.Тихомиров – М., 1976. – 77 с.
9. Канеман Д. Принятие решений в неопределенности: Правила и предубеждения / Д. Канеман, П. Словик, А. Тверски – Х.: Гуманитарный центр, 2005. – 632 с.
10. Канеман Д. Рациональный выбор, ценности и фреймы / Д. Канеман, А. Тверски // Психологический журнал. – 2003. – № 4 – С. 31.
11. Kahneman D. Prospect theory an analysis of decision under risk / D. Kahneman, A.Tverske // Econometrica. – 1979. – V. 47. № 2. – 263 p.
12. Карпов А.В. Общая психология субъективного выбора: структура, процесс, генезис / А.В. Карпов – М. : Ярославль. ИП РАН, 2000. – 328с.
13. Шварц Б. Парадокс выбора. Почему «больше» значит «меньше» / Б. Шварц. – М.: Добрая книга, 2005. – 288 с.
14. Василюк Ф.Е. Психотехника выбора / Ф.Е. Василюк // Психология с человеческим лицом – гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / [ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур]. – М. : Смысл, 1997. – 283 с.
15. Корнилова Т.В. Психология риска и принятия решений (учебное пособие). / Т.В. Корнилова - М.: Аспект Пресс, 2003. – 286с.

16. Корнилова Т. В. Психологічна регуляція прийняття інтелектуальних рішень: дис. ...доктора псих.наук : 19.00.01 / Корнилова Татьяна Васильевна. – М., 1999. – 466с.
17. Чумакова М.А. Личностные предпосылки рационального выбора в условиях неопределенности: дис. ...кандидата псих.наук : 19.00.01 / Чумакова Мария Алексеевна. – М., 2010. – 175с.
18. Обозов Н. Н. Семейно-брачные и родственные отношения / Н. Н. Обозов – Самара: БАХРАХ-М, 2002. – 282с.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 159:922.63

Кременчуцька М. К.°

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, кандидат психологічних наук, доцент (м.Одеса)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ

Надано результати опитування людей похилого віку відносно існуючих психологічних проблем. Показано, що літні люди по-різному можуть впоратися з життєвими змінами і стресовими ситуаціями. Зазначено, що наявність широкого кола інтересів і різноманітність дозвільної діяльності допомагає літнім людям адаптуватися до даного періоду життя.

Ключові слова: *Пожилый человек, адаптация, психологическое сопровождение*

Представлены результаты опроса пожилых людей о существующих у них психологических проблемах. Показано, что пожилые люди по-разному справляются с жизненными переменами и стрессовыми ситуациями. Указано, что наличие широкого круга интересов и разнообразие досуговой деятельности помогает пожилым людям адаптироваться к данному периоду жизни.

Ключевые слова: *Пожилый человек, адаптация, психологическое сопровождение*

The results of elderly people survey concerning their psychological problems are submitted. It is demonstrated that older people could cope with life changes and stressful situations in different ways. It is indicated that a wide variety of interests and diversity of leisure activities help elderly people in their adaptation to the present period of life.

Keywords: *elderly person, adaptation, psychological support*

Актуальність. Звернення до проблеми психологічного супроводу літньої людини видається актуальним у практичному плані. На даний час у суспільстві з'явилося усвідомлення проблеми старіння населення та її наслідків. Зміна вікового складу населення ставить перед наукою ряд питань психологічного характеру, в тому числі, подолання негативного ставлення до літніх людей як непотрібних суспільству. Це ставлення має вираз у негативних стереотипах та образах старості і літніх людей, ейджизмі, дискримінації. У зв'язку з цим, розгляд проблем літньої людини є надзвичайно актуальним, оскільки їх вирішення не тільки визначає активність літньої людини і її позицію в житті суспільства, а й дає можливості для адаптації людей похилого віку до нової соціальної ситуації і зміна ставлення до них у суспільстві.